

Tvistelovbrev nr. 2

Lovens formål og anvendelse

Tvistelovens kapittel 1 omhandler lovens formål, betydningen av folkeretten samt søksmålsbetingelsene mv.

Tvl. § 1-1 angir lovens formål. Tvistemålsloven har ingen tilvarende bestemmelse. Hovedbegrunnelsen for bestemmelsen er å fremheve og skape bevissthet om de viktigste hensyn ved behandlingen av sivile saker. Dernest vil også bestemmelsen gi anvisning på de viktigste hensyn når det etter tvistelovens øvrige regler skal foretas en skjønnsmessig vurdering. I § 1-1 første ledd er de mest sentrale hensyn og formål angitt. Stikkordsmessig er det disse momentene som er trukket frem: rettferdig, forsvarlig, rask, tillitskapende saksbehandling, offentlig rettergang for uavhengige og upartiske domstoler, samt den enkeltes tvisteløsningsbehov og samfunnets behov for å få respektert og avklart rettsreglene. Første ledd tar opp i seg hovedelementene i EMK artikkel 6 (1), men fremhever i tillegg den samfunnsmessige dimensjon.

I § 1-1 annet ledd angis virkemidlene for å oppnå formålene i første ledd. Oppregningen er ikke uttømmende. Flere av de sentrale grunnprinsipper som fremheves er prinsipper som også er utviklet under tvistemålsloven, for eksempel kontradiksjon, muntlighet og bevisumiddelbarhet. Nytt – eller vitalisert om man vil – er et gjennomgripende proporsjonalitetsprinsipp, ”saksbehandlingen og kostnadene [skal] stå i et rimelig forhold til sakens betydning”, se generelt behandlingen i Ot.prp. nr. 51 (2004–2005) kapittel 5 (side 47–51). Også likebehandlingsprinsippet, krav om at viktige avgjørelser skal begrunnes samt rett til overprøving av ”avgjørelser av særlig betydning”, er fremhevet.

Generelt er hovedmålsettingen med den nye tvisteloven i odelstingsproposisjonen angitt til å være å ”gi en mer effektiv rettspleie som gir raskere, billigere og riktigere tvisteløsning for partene og bidrar til rettsavklaring”. Videre fremheves at tvisteloven tar sikte på å legge grunnlaget for ”en kulturendring blant dommere, advokater og parter når det gjelder behandlingen av sivile tvister”, se Ot.prp. nr. 51 (2004–2005) side 13.

Tvl. § 1-2 angir folkerettens betydning for anvendelsen av loven. Bestemmelsen viderefører tvistemålsloven § 36 a.

Tvl. §§ 1-3 til 1-5 regulerer søksmålsbetingelsene. Hovedbestemmelsen er § 1-3, mens § 1-4 gir en særlig regulering av søksmålsadgangen for organisasjoner mv. og § 1-5 av hvem søksmål om gyldigheten av offentlige vedtak skal rettes mot.

Tvl. § 1-3 gir en samlet regulering av søksmålsbetingelsene for fastsettelses- og fullbyrdelsessøksmål. Bestemmelsen viderefører i stor grad rettstilstanden etter tvistemålsloven §§ 53 og 54, men det er på enkelte områder forutsatt endringer. Den tradisjonelle tredelingen av søksmålsbetingelsene er videreført: For det første oppstilles det krav til tvistegjenstanden, jf. § 1-3 første ledd ”rettskrav”. Dernest at det må foreligge et ”reelt behov” for rettslig avklaring (kravet til søksmålsituasjonen), samt at tilknytningskravet uttrykkes ved ”i forhold til saksøkte”, jf. § 1-3 annet ledd første punktum. I annet ledd annet punktum angis at det må foretas en samlet vurdering av aktualitetskravet og partenes tilknytning. Kriteriet ”rettslig interesse” er ikke videreført, men dette er innholdsmessig i hovedsak videreført ved kravene til avklaringsbehovet. Tvl. § 1-3 er en rettslig standard, idet den er utformet og ment praktisert slik at den nærmere forståelsen av bestemmelsen vil kunne endre seg over tid. Hvorvidt søksmålet skal tillates fremmet må – som etter tvistemålsloven §§ 53 og 54 – bero på en helhetsvurdering.

Av endringer pekes særlig på at det i forarbeidene er forutsatt en oppmykning når det gjelder muligheten for å få dom for gyldigheten av en forskrift, se Ot.prp. nr. 51 (2004–2005) side 141–142. Videre bør det være adgang til søksmål om anvendelsen av generelle normer i lovgivningen på konkrete saksforhold, se proposisjonen side 143. Også i forhold til søksmål om menneskerettskrenkelser innebærer tvisteloven visse endringer, se proposisjonen side 151–155. Som nevnt innebærer det ingen endring i rettstilstanden at tvistemålsloven § 53 om fullbyrdelsessøksmål nå er integrert i tvl. § 1-3. Men dette stiller krav til domstolenes utforming av domsslutningen, se proposisjonen side 144. Videre nevnes at forarbeidene åpner for at retten i særlige tilfeller bør kunne avgjøre sakens realitet uten å ta stilling til om vilkårene i tvl. § 1-3 er oppfylt, se proposisjonen side 138–139 og tvl. § 9-8 om forenklet domsbehandling.

I tvl. § 1-4 presiseres søksmålsadgangen for organisasjoner mv. Tvistemålsloven har ingen tilsvarende bestemmelse, men § 1-4 er ment å være en videreføring av den søksmålsadgang foreninger, stiftelser og enkelte offentlige forvaltningsorganer har etter gjeldende rett til å fremme representative søksmål. Bestemmelsen skal ikke være noe hinder for en videre utvikling av organisasjoners søksmålsadgang. I tillegg til vilkårene i § 1-3, må det forhold søksmålet dreier seg om ligge innenfor organisasjonens formål og naturlige virkeområde. Se ellers generelt om bestemmelsen i NOU 2001: 32 side 192–193 og Ot.prp. nr. 51 (2004–2005) side 155–156 samt 366–367.

Etter tvl. § 1-5 skal søksmål om gyldigheten av offentlige vedtak reises mot den myndighet som har truffet avgjørelsen i siste instans. Tvistemålsloven har ingen tilsvarende regel. Bestemmelsen innebærer visse endringer i gjeldende rett, se proposisjonen side 367. Endelig nevnes at Tvistemålsutvalget foreslo en regel om tvunget prosessfellesskap i såkalte offentligrettslige trepartsforhold, se NOU 2001: 32 side 198–200. Forslaget ble ikke fulgt opp av departementet og Stortingets justiskomiteé, slik at rettstilstanden under tvistemålsloven her videreføres, se proposisjonen side 151 og Innst. O. nr. 110 (2004–2005) side 31 samt kritikken fra blant annet Skoghøy i LoR 2006 side 407–428 (425–428).

Aktuelle problemstillinger:

1. Det ”nye” gjennomgående proporsjonalitetsprinsippet – hvilke krav og muligheter stiller dette til dommeren?
2. Formålsbestemmelsen i § 1-1 – hvilken rettslig betydning vil den ha?

3. Når kan retten avsi frifinnelsesdom i stedet for å måtte ta stilling til et komplisert avvisningsspørsmål?
4. Hvilke krav stilles til dommerens veiledningsplikt i saker om ”offentligrettslige trepartsforhold”? Intet tvunget prosessfellesskap her – heldig eller uheldig?
5. Fullbyrdelsessøksmål integrert i § 1-3 – hvilke utfordringer stiller dette i forhold til utforming av domslutningen?

Utarbeidet av
rådgiver Karl Otto Thorheim,
Justisdepartementet